

УДК 339.97: 339.9

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО

ЛИТВИН Олена Євгенівна

*к.е.н., доцент кафедри кібербезпеки,
цифрової та міжнародної економіки
Навчально-наукового інституту
економічних та соціальних відносин,
Університет банківської справи
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3437-2067>*

РОМАНЕНКО Владислав Сергійович

*бакалаврант Навчально-наукового
інституту економічних та соціальних відносин,
Університет банківської справи*

Анотація. *Виявлено передумови та проблеми процесу інтеграції України у світове господарство. Серед основних передумов визначено географічне розташування країни, значна її мінерально-сировинна база, яка здатна за багатьма позиціями сформувати потужний експортний потенціал, особливо в аграрному секторі. Доведено, що використання і нарощування цього потенціалу стримується обмеженістю інвестицій. Проведений аналіз товарообігу показав, що останнім часом в Україні збільшуються обсяги зовнішньої торгівлі як товарами, так і послугами. Проте, зниження індексу товарності економіки України свідчить про зменшення її участі в міжнародному поділі праці. Обґрунтовано перспективні напрями інтеграції та комплекс заходів для подальшого посилення позицій України в глобальному господарстві.*

Ключові слова: *інтеграція, глобальне господарство, торгівля, експорт, імпорт.*

Аннотация. *Выявлены предпосылки и проблемы процесса интеграции в мировое хозяйство. Среди основных предпосылок определено географическое расположение страны, значительна ее минерально-сырьевая база, способная по многим позициям сформировать мощный экспортный потенциал, особенно в аграрном секторе. Доказано, что использование и наращивание этого потенциала сдерживается ограниченностью инвестиций. Проведенный анализ товарооборота показал, что в последнее время в Украине увеличивается объем внешней торговли как товарами, так и услугами. Однако снижение индекса товарности экономики Украины свидетельствует об уменьшении ее участия в международном разделении труда. Обоснованы перспективные направления интеграции и комплекс мер по дальнейшему усилению позиций Украины в глобальном хозяйстве.*

Ключевые слова: *интеграция, глобальное хозяйство, торговля, экспорт, импорт.*

Постановка проблеми. Одним із найголовніших завдань сучасного розвитку національної економіки є формування позиції України в системі світогосподарських зв'язків. Сучасному етапу глобалізації та економічної інтеграції притаманні невизначеність та альтернативність, а отже, Україна має розробити та впровадити національну модель входження в інтеграційні об'єднання за умови самостійного визначення оптимальних векторів і пріоритетів міжнародної інтеграції.

Тому, на сучасному етапі зовнішня та регіональна політика держави, а також стратегія зовнішньоекономічної діяльності українських суб'єктів господарювання мають бути спрямовані на посилення позицій України в системі міжнародного поділу праці, підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств та розширення ринків збуту, покращення структури експорту та досягнення стійкого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням зовнішньоекономічної діяльності українських суб'єктів господарювання присвячено наукові публікації низки вітчизняних вчених-економістів, зокрема: С. Сіденко, О. Кухарчик, К. Сушко, О. Чернова, Н. Патика тощо. Їх напрацювання становлять вагомий внесок у формування теоретико-методологічних та концептуальних засад сучасного розвитку національної економіки України в системі світогосподарських зв'язків. Проте розгляд перспективних напрямів інтеграції економіки України у глобальне господарство досі не набув достатнього втілення у вітчизняній науковій літературі. Це визначає необхідність подальших досліджень у даній сфері.

Метою статті є дослідження основних проблем процесу інтеграції України у світове господарство та виокремлення перспективних напрямів його покращення.

Виклад основних результатів дослідження. Відповідно, для рівноправної участі країни у глобалізаційних процесах необхідно розробити та імплементувати ряд заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національних підприємств на світовому ринку [1]. Проте, однією з найважливіших властивостей політики інтеграції будь-якої країни є те, що вона не обмежується виключно зовнішньополітичними цілями й механізмами міжнародної взаємодії.

Інтеграція – це переважно внутрішньополітичний процес, що охоплює значний обсяг завдань із трансформації багатьох базових структур суспільства, її економіки, соціальної та гуманітарної сфер, державно-правової системи. І хоча інтеграція є іманентно політичним процесом, скеровуваним державами, вона може бути успішною виключно в разі розгортання взаємодії на різних рівнях суспільної організації, на основі принципу багаторівневого управління та мережевої взаємодії різних соціальних груп.

Це означає, що, на відміну від класичних політологічних підходів, які ґрунтуються на пріоритеті міжурядової взаємодії у міжнародних відносинах, складний за своєю структурою інтеграційний процес залучає до активної участі багатьох недержавних акторів. Він може бути ефективним лише за умови достатньої інституційної сумісності країн-учасниць. Отже, політика адаптації суспільних інститутів є головною передумовою прогресу інтеграційного процесу [2].

Головною метою національної програми адаптації має стати налагодження конструктивного діалогу влади та бізнесу шляхом: 1) розробки стимулюючих заходів (податкових, інвестиційних) модернізації вітчизняного виробничого комплексу; забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних виробників; 2) забезпечення поступової лібералізації ринку, що передбачить для українського виробника можливості застосовувати перехідний період та захисні механізми, які не будуть суперечити умовам створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС тощо [3].

Водночас, слід взяти до уваги й питання впливу процесів економічної інтеграції на рівень домогосподарств і громадських спільнот, які сприяють формуванню багаторівневих систем участі в інтеграційному процесі, ведуть до утворення європейських мережових структур як важливого механізму поглиблення розвитку інтеграції.

За цих умов процес інтеграції перестає бути виключно регіональним економічним процесом. Він дедалі більше виступає як процес європеїзації усіх аспектів життя й поведінки в суспільстві. При цьому необхідною стає система розгалужених неформальних механізмів, які спираються на норми моралі та етики взаємних стосунків, на традиції та звичаї, стереотипи суспільної думки, поширені форми добровільної взаємодії. Тобто перебіг процесів європейської інтеграції та розвитку окремих їх учасників починає істотно залежати від еволюції інститутів, зумовленої культурними засадами суспільства, його панівними ментально-ціннісними символами та орієнтирами.

Процес інтеграції для домогосподарств і громадських спільнот виступає як спосіб колективної реалізації ідеальних уявлень про своє майбутнє відповідно до панівних в Європі соціальних стандартів.

У сучасних умовах в країнах з розвиненою економікою соціальні стандарти є досить високими, а низка країн реалізує модель держави загального добробуту. Основною складовою соціальної моделі є соціальна політика, яка спрямована на розвиток людини, що є основною продуктивною силою суспільства, носієм знань, вмінь, кваліфікації, інтелектуального капіталу, цінностей, які відіграють першочергову роль у соціально-економічному розвитку країни.

Практичними механізмами реалізації концепції держави загального добробуту є політика на ринку праці, доступ до системи освіти і охорони здоров'я, політика доходів. Отже, у комплексі складних проблем, які постають перед Україною і мають бути вирішені – послідовне впровадження принципів соціальної ринкової економіки, яка характеризується розвиненими ринковими відносинами, високим рівнем економічного розвитку, політичною демократією, незалежними від уряду профспілками і об'єднаннями підприємців, гарантованим доступом до системи освіти та охорони здоров'я, розвиненою системою соціального захисту. Тобто Україні доведеться пройти тривалий шлях створення ринкових інститутів, які забезпечать розвиток потенціалу громадянського суспільства, свободу вибору, відповідний рівень життєвих стандартів, соціальної та індивідуальної відповідальності всіх громадян за майбутнє країни [4]. У цьому напрям-

ку необхідно подолати розрив за багатьма параметрами.

Першочерговим завданням є запровадження реформ у соціальній сфері, що забезпечить економічне зростання і міжнародну конкурентоспроможність. Саме стан людського капіталу буде визначальним для забезпечення економічного розвитку і конкурентоспроможності. Потребує невідкладного реформування політика оплати праці. При цьому важливо, щоб зростання заробітної плати відбувалося в контексті макроекономічних реформ, внаслідок створення нових робочих місць у високотехнологічних галузях та економічного зростання. Не менш важливими завданнями є забезпечення добробуту громадян похилого віку через систему пенсійного забезпечення, скорочення бідності, посилення соціальної єдності тощо.

Таким чином, при визначенні суперечливого впливу процесів економічної інтеграції на рівень домогосподарств і громадських спільнот зазначимо, що ціннісний і культурно-смісловий вибір будується навколо визнання первинної ролі людини в суспільному розвитку – у всьому складному комплексі її природних та формалізованих прав, устремлінь, почуттів і соціальної відповідальності за свої дії. Саме процес формування громадянських прав і цінностей, свободи, солідарності та безпеки визначає основний вектор суспільної модернізації країни у процесі європейської інтеграції.

Отже, на нашу думку, перспективними напрямками інтеграції економіки України в глобальне господарство є:

- здійснення модернізації ключових експортно-орієнтованих галузей вітчизняної економіки;

- створення ТНК, діяльність яких відкрила б для економіки України нові можливості для інтеграції у світовий поділ виробництва, сприяла б збільшенню конкурентоспроможності на світовому ринку;

- вироблення механізму зовнішньоекономічних зв'язків на загальнодержавному рівні шляхом трансформації інституційних засад функціонування суспільства та його економіки для створення цивілізованих норм і правил здійснення суспільно-економічної діяльності;

- розробка заходів державної підтримки багатовекторної експортної експансії української продукції на світовий ринок;

- врахування міжнародного досвіду, посилення практики застосування антидемпінгових та спеціальних заходів з питань торговельного захисту вітчизняного виробника;

- вдосконалення програми співпраці з іншими країнами, а також практики використання інструментів договірної врегулювання питань здійснення зовнішньої торгівлі, зменшення протекціоністських заходів між країнами (мити, квоти);

- трансформація інтеграційних процесів на рівні підприємств для максимального полегшення взаємодії підприємницьких структур на різних рівнях і в різних регіонах, створення нового формату суспільної інтеграції;

- трансформація системи формування й розвитку людини не лише в розрізі поняття «людський капітал» (освіта, охорона здоров'я), але й насамперед її культурно-ціннісного виміру, який будується навколо визнання первинної ролі людини в суспільному розвитку, тобто в усьому складному комплексі її природних і форма-

лізованих прав, устремлінь, почуттів і соціальної відповідальності за свої дії.

Досягнення економічного та соціального відродження України значною мірою пов'язане з її інтеграцією в міжнародну економічну систему, з активною та зростаючою участю в міжнародному поділі праці, з ефективним використанням його переваг і вигод.

Україна має низку передумов, сприятливих для посилення міжнародних економічних зв'язків. Однією із них є географічне розташування країни, зокрема більш як 2590-кілометровий кордон з країнами Центральної та Західної Європи. Таке розташування обумовлює значний експортний і транзитний потенціал України, оскільки країни, з якими вона межує, є потенційними ринками збуту для української продукції [5].

Україна розташована на перетині «трьох частин світу» (Європа, Азія, Північна Африка), через її територію проходять транзитні шляхи сполучення, які з'єднують країни Азії, Західної та Центральної Європи. Україна має систему транзитних коридорів, зокрема залізниць, які входять до шести коридорів Організації співробітництва залізних доріг.

Ефективне функціонування транспортної системи могло б приносити значні прибутки за умови вирішення низки проблем у цій сфері:

- невідповідність транспортної системи України світовим стандартам, а також вимогам ЄС;
- повільні темпи й масштаби розбудови транспортної інфраструктури порівняно з країнами ЄС та Східної Азії;
- дефіцит належного сервісу (неналежний інформаційний супровід

перевезень, тривалі контрольні процедури під час перетину кордону), низька швидкість перевезень та ін. [6].

Головною проблемою розвитку міжнародних транспортних коридорів залишається відсутність і неспроможність залучення інвестицій. На сьогодні в Україні не створено належних умов для залучення іноземних інвесторів, без допомоги яких неможливо вирішити таку глобальну проблему.

Однією з передумов для включення України в систему світогосподарських зв'язків є її ресурсний потенціал. Із 120 видів корисних копалин, які сьогодні використовує людство, в надрах України виявлено прояви 117 видів на майже 20 тис. родовищ, з яких промислового значення мають понад 9 тисяч. Станом на 1.01.2020 р. розроблялось понад 3 тисячі родовищ, де видобувалось 97 видів мінеральної сировини [7]. За обсягами запасів залізних руд Україна посідає друге місце у світі серед 94 країн, у яких розвідані такі запаси (рис. 1).

Добування залізних руд здійснюють 52 країни світу, з них 13 країн-лідерів забезпечують близько 99% загального видобутку. Україна в цьому списку посідає 6 місце після Китаю, Австралії, Бразилії, Індії та Російської Федерації. Проте за відсутності інвестицій власним видобутком не задовольняються навіть внутрішні потреби країни [7].

Основними перевагами України на світовому енергетичному ринку є достатні запаси вугілля та складових ядерного палива, зокрема урану; надлишкові потужності для транспортування газу, нафти та експорту електроенергії; високопрофесійний кадровий потенціал.

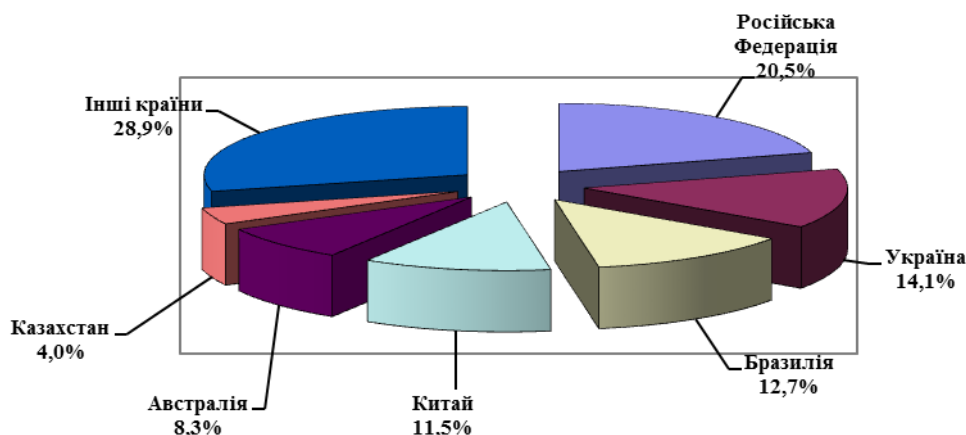

Рис. 1. Розподіл основних запасів залізних руд у світі, %
Джерело: побудовано за даними [8]

Разом із тим, слід назвати і слабкі сторони України на цьому ринку: обмеженість власних розвіданих ресурсів природного газу та нафти; відсутність диверсифікації джерел постачання енергетичних продуктів; високе техногенне навантаження на довкілля; незадовільний технічний стан основних фондів суб'єктів господарювання.

Україна має також потужний експортний потенціал в аграрному секторі економіки, її землі (понад 40 млн. га сільськогосподарських угідь) характеризуються високою природною родючістю. На сьогодні з України екпортується сільськогосподарська продукція та продовольство у 190 країн світу. Основна експортна продукція сільськогосподарства – це кукурудза, пшениця, ріпак, соєві боби, ячмінь, яйця, мед. В структурі сільськогосподарського експорту найбільшим ринком для України є країни Азії (43,3%), друге місце посідають країни ЄС (32,6%), третє – країни Африки (14,0%) [9].

Пріоритетним напрямом збільшення частки торгівлі на європейському аграрному ринку є зона вільної торгівлі

з ЄС. Проте чинником, що стимулює зростання обсягів експорту сільськогосподарської продукції з України до країн ЄС, є потенційна неспроможність більшості вітчизняних виробників задовольнити технічні, санітарні, фітосанітарні умови для експорту. Основними експортними товарами України є прокат чорних металів, зернові культури, машини, обладнання та механізми, соняшникова олія, залізна та марганцева руди, готові харчові продукти, продукти неорганічної хімії, деревина та вироби з неї.

За даними Державної служби статистики України, 2020 р. обсяг експорту становив 49.2 млрд. дол., що на 1.7% менше порівняно з 2019 р. Країнами-найбільшими торговими партнерами були Європейський Союз, Китай, РФ та Білорусь. Інші країни займали другу за розміром після ЄС частку (29%), і переважно були представлені азійськими країнами (Туреччина, Індія, Пакистан) [10].

З роками важливішим стає експорт продовольчих товарів, так в 2020 р. частка харчових продуктів становила 45%, а частка сировини рослинного й

тваринного походження дорівнювала 38.5%. У рослинній продукції найбільшими компонентами є зернові та олійні культури. Наступними за розміром частки в 2020 р. були метали – 18.4%, частка інших товарні групи – мінеральні продукти, продукція хімічної, деревообробної та легкої промисловості, машинобудування й виробництва електричної та електронної техніки та інші продукти знаходиться в діапазоні від 10 до 13%. Така значна частка продовольчої сировини (у 2012 р. вона становила 26%) означає критичну необхідність перегляду композиції товарів у індикаторі умов зовнішньої торгівлі, зокрема, щодо цін на сировинні сільськогосподарські товари.

У 2020 р. імпорт за даними ДССУ становив 54.1 млрд. дол., що на 11% менше порівняно з 2019 р. (таким чином, товарне сальдо становило 4.9 млрд. дол.). Основними країнами-імпортерами були Європейський Союз (частка - 40.6%), Китай (15.4%), РФ та Білорусь (13.7%), США (5.5%), Туреччина (4.5%), частка інших країн становить 20.3%. У підсумку, основними країнами (сукупність країн) для експорту та імпорту є ЄС, Китай, РФ та Білорусь [10].

Важливими є інші азійські країни, насамперед, Туреччина, відчутну частку в торгівлі займає й США. Таким чином, попередньо обрана сукупність країн для побудови індикаторів зовнішнього попиту, інфляції зберігається, однак, очевидно, що слід розглянути можливість розширення азійськими країнами – Туреччина, Індія, Пакистан, оскільки їх зв'язок з Китаєм або США є занадто слабким, що використовувати останні країни як проксі для показників країн Азії.

Імпорт продовольства становить

близько 12%, мінеральних продуктів (переважно нафта) – 15%, продукція хімічної, деревообробної та легкої промисловості близько 30% (значна частка добрив) та майже 37% машин та іншої техніки [10]. Таким чином, вагома частка добрив, для виробництва яких використовується природний газ, означає необхідність надання значної ваги саме останньому в умовах торгівлі. Інша структура підтверджує можливість використання імпортованої інфляції як внутрішньої інфляції країн-торгових партнерів.

Поточна версія моделі містить 4 країни (сукупність країн) та наступні ваги в загальному індикаторі: ЄС (55%), Китай (20%), Росія (15%) та США (20%). Роль РФ та Білорусі в експорті знизилася і в 2020 р., тому цілком можливим є зменшення коефіцієнта для РФ до 10% та перерозподіл її частки до інших країн. Таким чином, нові ваги становитимуть ЄС – 58%, Китай – 21%, Росія – 10% та США – 11%.

Орієнтуючись на ваги сировинних товарів у зовнішній торгівлі для 2018-2020 рр., можна визначити наступні коефіцієнти для індикатора умов торгівлі: Зернові (20%), Олійні (4%), Чорні метали (16%), Нафта та нафтопродукти (10%), Природний газ (з урахуванням добрив) (4%). Таким чином, умови торгівлі оновлюватимуться з наступними коефіцієнтами (перезважені значення вище, сума рівна 100): 50% зернові, олійні – 10% та чорні метали 40%; нафта та нафтопродукти – 72%, природний газ – 28% [10].

Ваги в імпортованій інфляції можуть бути оновленими відповідно до географічної структури за винятком сировинних енергетичних товарів (зниження частки РФ та Білорусі а та-

кож ЄС), відповідно, частка ЄС становитиме 34%, Китаю – 25%, РФ та Білорусі – 6%, США (проксі світової інфляції) – 35%.

У 2021 р. зовнішньоторговельні операції проводились з партнерами зі 168 країн світу. Основною причиною збільшення товарообігу України протягом 9 місяців 2021 р. на 35,3% проти аналогічного періоду 2020 р. є зростання світових цін на провідні товарні позиції українського експорту. При цьому зростання по експорту (на 38,2 %) було більшим за зростання по імпорту (на 32,6 %). Водночас, тенденція до покращення ситуації у сфері зовнішньої торгівлі не є стійкою, про що свідчить зниження фізичних обсягів експорту основних товарів на 0,4% [10].

Показник скорочення фізичних обсягів зовнішньої торгівлі товарами України дисонує з прогнозованим СОТ зростанням світової торгівлі товарами за підсумками 2021 р. у розмірі 10,8 %. У порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. товарообіг зріс на 23,2 %, що свідчить про вихід з «шокового» етапу кризи у сфері зовнішньої торгівлі, обумовленої пандемією коронавірусу. На відміну від попередніх років, коли зростання товарообігу призводило до збільшення негативного сальдо торгівлі товарами, за підсумками трьох кварталів 2021 р. зростання товарообігу відбувається на тлі зменшення негативного сальдо.

За підсумками 9 місяців 2021 р. вартісні обсяги зовнішньої торгівлі товарами України зросли на 25,8 млрд дол. США (або на 35,3 %) у порівнянні з аналогічним періодом 2020 р. При цьому зростання по експорту (на 38,2 %) було більшим за зростання по імпорту (на 32,6 %) (рис. 1, 2). Така

ситуація призвела до часткового зменшення негативного сальдо зовнішньої торгівлі товарами. Якщо негативне сальдо за підсумками трьох кварталів 2020 р. становило 3,1 млрд дол. США, то за підсумками аналогічного періоду 2021 р. воно склало 2,1 млрд дол. США. Така динаміка відрізняється від попередніх років, коли нарощування товарообігу призводило до збільшення показника негативного сальдо.

Значні обсяги зростання товарообігу у 2021 р. обумовлені ефектом бази рівняння. Адаже в 2020 р. запровадження пов'язаних з пандемією обмежень більшістю країн призвело до скорочення торговельних операцій [11]. У цьому контексті важливим є те, що за підсумками трьох кварталів 2021 р. у порівнянні до трьох кварталів 2019 р. товарообіг зріс на 23,2 %, що свідчить про подолання у сфері зовнішньої торгівлі товарами наслідків кризи, обумовленої пандемією коронавірусу [12].

Формування негативного сальдо зовнішньої торгівлі товарами за останні п'ять років відбувалося під впливом низки чинників, серед яких основними слід вважати такі: значна питома вага нафти й газу в імпорті та тенденція підвищення їх вартості; посилення конкуренції на зовнішніх ринках; висока частка в експорті України таких чутливих до цінової кон'юнктури галузей як металургія та хімічна промисловість; невідповідність української продукції міжнародним стандартам; відсутність належних механізмів фінансової підтримки експортерів; недостатня інформаційна підтримка вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках.

Найменування	2020												2021											
	січ	лют	бер	квіт	трав	черв	лип	серп	вер	жовт	лист	груд	січ	лют	бер	квіт	трав	черв	лип	серп	вер	жовт*	лист*	
УСЬОГО	3793	3602	3863	3621	3186	3038	3354	3868	3776	4225	4315	4502	3559	4097	4826	4909	5157	4894	5187	5955	5997	5869	6278	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	1,8	1,2	-3,0	-3,7	-23,7	-6,9	-15,4	-2,1	1,5	0,2	9,4	17,6	-6,2	13,7	24,9	35,6	61,9	61,1	54,7	54,0	58,8	38,9	45,5	
<i>у тому числі:</i>																								
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	1981	1735	1923	1822	1590	1199	1439	1975	1788	2120	2393	2196	1499	1829	1858	1987	2041	1586	1681	2512	2846	3032	3516	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	14,3	0,6	2,2	6,6	-13,4	-5,1	-16,2	3,1	-2,6	-6,7	11,3	5,3	-24,3	5,4	-3,4	9,0	28,4	32,3	16,9	27,2	59,2	43,0	46,9	
Мінеральні продукти	371	362	406	427	300	383	357	386	436	463	465	607	559	629	710	760	863	866	867	854	557	452	394	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	18,0	14,1	3,5	12,1	-35,6	3,6	-21,4	-20,4	24,3	61,6	64,6	98,9	50,8	73,9	74,8	77,9	187,6	125,9	142,8	121,1	27,7	-2,2	-15,1	
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	144	144	183	178	151	222	237	183	209	217	218	222	150	171	206	247	236	288	282	359	267	280	308	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	24,9	-2,5	16,6	-2,4	-18,4	18,6	24,8	-1,8	4,3	1,1	-1,2	19,8	4,6	19,3	12,5	38,8	56,6	29,7	19,1	96,6	27,8	28,9	41,7	
Деревина та вироби з неї	130	139	144	125	132	149	165	148	163	163	154	146	141	163	201	208	201	229	265	227	240	210	215	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	-8,1	-7,8	-11,8	-19,6	-25,6	3,9	2,2	3,6	16,8	9,2	10,8	27,4	8,3	17,2	40,1	66,6	52,1	53,3	59,9	53,1	46,9	28,6	39,9	
Промислові вироби	52	64	64	45	48	61	70	62	69	65	64	58	55	66	80	83	75	84	89	81	91	81	85	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	9,5	17,4	1,8	-24,2	-20,7	6,7	7,3	1,0	18,9	3,6	6,3	21,2	5,7	3,6	26,6	84,7	55,3	37,3	27,1	32,0	31,7	23,9	32,7	
Чорні й кольорові метали та вироби з них	782	774	754	723	684	691	718	715	687	759	666	829	846	880	1300	1192	1330	1380	1566	1525	1552	1374	1267	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	-26,3	-2,0	-13,0	-17,6	-32,1	-18,8	-23,8	-7,6	-5,1	-3,0	-2,6	30,6	8,1	13,7	72,4	64,8	94,5	99,7	118,0	113,1	125,9	80,9	90,3	
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	246	287	292	258	230	261	287	306	296	332	262	333	238	259	347	318	293	329	322	291	323	297	377	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	29,3	20,1	-13,5	-8,3	-15,3	-5,1	-11,4	14,2	3,6	1,9	-8,8	-3,0	-3,2	-9,7	19,0	23,5	27,7	26,0	12,3	-4,9	9,3	-10,3	44,1	
Різне (з урахуванням неформальної торгівлі)	88	98	98	42	51	71	81	92	129	105	94	111	71	99	123	114	117	132	115	106	122	143	114	

* Попередні дані

Примітка:

1. Дані з 2014 року наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Рис. 1 Динаміка товарної структури експорту (відповідно до КПБ), млн дол США

Джерело: побудовано за даними [13]

Найменування	2020												2021											
	січ	лют	бер	квіт	трав	черв	лип	серп	вер	жовт	лист	груд	січ	лют	бер	квіт	трав	черв	лип	серп	вер	жовт*	лист*	
УСЬОГО	3982	4409	4606	3317	3261	3836	4330	4292	4467	4744	5076	5601	3955	4600	5719	5057	4969	5247	5980	6118	6490	6497	7493	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	-0,5	-5,9	-4,6	-30,3	-35,6	-16,8	-21,7	-18,6	-15,6	-18,7	-1,4	5,1	-0,7	4,3	24,2	52,5	52,4	36,8	38,1	42,5	45,3	37,0	47,6	
<i>у тому числі:</i>																								
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	502	557	621	464	410	463	475	470	500	604	643	756	480	615	780	611	581	537	551	587	609	657	785	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	16,1	15,7	21,0	2,2	-0,8	34,7	15,2	21,7	14,2	11,2	9,7	9,0	-4,3	10,4	25,8	31,7	41,7	15,9	16,0	24,9	21,8	8,7	22,1	
Мінеральні продукти	884	781	723	585	506	491	585	545	581	629	816	771	1001	767	768	816	709	835	1210	1366	1550	1488	1819	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	-1,5	-10,4	-15,8	-44,0	-56,9	-54,5	-50,8	-51,9	-52,7	-51,0	-16,3	-14,6	13,2	-1,7	6,2	39,5	40,0	69,9	107,0	150,6	167,0	136,5	122,9	
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	722	921	1134	822	612	780	886	871	893	931	986	1111	756	1002	1278	1132	1028	1074	1189	1276	1315	1283	1475	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	-4,4	0,0	2,2	-17,8	-33,5	-4,3	-6,3	-4,1	2,8	3,4	22,4	20,6	4,7	8,8	12,7	37,7	68,1	37,6	34,2	46,6	47,2	37,8	49,6	
Деревина та вироби з неї	83	97	103	77	78	90	106	106	122	144	157	184	80	95	117	116	122	129	125	128	132	135	149	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	-8,6	0,4	0,8	-26,9	-31,4	-10,6	-5,3	3,1	16,5	28,6	50,7	71,1	-4,1	-1,5	13,8	49,7	56,8	43,1	17,4	21,4	7,9	-5,9	-5,1	
Промислові вироби	246	305	238	153	168	217	257	295	313	299	251	266	183	295	334	221	278	277	320	353	384	360	313	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	48,8	33,6	-6,7	-23,0	-24,7	4,0	-16,2	-10,2	-8,8	-5,7	-3,2	-2,7	-25,6	-3,1	40,3	44,3	65,7	28,0	24,3	19,8	22,7	20,4	24,7	
Чорні й кольорові метали та вироби з них	203	230	250	200	212	244	273	269	286	300	267	274	197	240	300	302	323	351	381	422	422	409	446	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	-6,1	-10,9	-8,4	-36,7	-33,9	-10,7	-23,0	-14,5	-9,2	-9,5	-2,7	2,5	-2,8	4,3	20,1	50,8	52,6	44,1	39,7	56,8	47,4	36,2	66,8	
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	1186	1326	1354	935	1157	1379	1563	1550	1569	1631	1750	2008	1136	1366	1935	1710	1746	1862	1989	1777	1846	1889	2229	
Зміна до відповідного періоду минулого року, %	-0,1	-12,5	-2,3	-28,4	-25,2	-6,3	-16,7	-12,7	-6,3	-18,0	-3,6	10,5	-4,3	3,1	42,9	82,9	50,8	35,0	27,3	14,6	17,6	15,8	27,4	
Різне (з урахуванням неформальної торгівлі)	155	193	183	80	118	171	185	186	203	206	206	231	122	219	206	148	182	182	214	208	232	276	277	

* Попередні дані

Примітка:

1. Дані з 2014 року наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Рис. 2 Динаміка товарної структури імпорту (відповідно до КПБ), млн дол США

Джерело: побудовано за даними [13]

Регіони	ЕКСПОРТ					ІМПОРТ					ТОВАРОБОРОТ					САЛЬДО	
	січ-лист 2020		січ-лист 2021*			січ-лист 2020		січ-лист 2021*			січ-лист 2020		січ-лист 2021*			січ-лист 2020	січ-лист 2021*
	млн дол. США	% до загального обсягу	млн дол. США	% до загального обсягу	у % до відповідного періоду минулого року	млн дол. США	% до загального обсягу	млн дол. США	% до загального обсягу	у % до відповідного періоду минулого року	млн дол. США	% до загального обсягу	млн дол. США	% до загального обсягу	у % до відповідного періоду минулого року	млн дол. США	
УСЬОГО	40641	100,0	56728	100,0	139,6	46320	100,0	62125	100,0	134,1	86961	100,0	118853	100,0	136,7	-5679	-5397
Європа	13891	34,2	22137	39,0	159,4	20460	44,2	27223	43,8	133,1	34351	39,5	49360	41,5	143,7	-6569	-5086
Азія	16424	40,4	20382	35,9	124,1	12754	27,5	16611	26,7	130,2	29178	33,6	36993	31,1	126,8	3670	3771
Америка	1305	3,2	2900	5,1	222,2	3519	7,6	3976	6,4	113,0	4824	5,5	6876	5,8	142,5	-2214	-1076
у т.ч. США	858	2,1	1415	2,5	164,9	2652	5,7	2866	4,6	108,1	3510	4,0	4281	3,6	122,0	-1794	-1451
Африка	3765	9,3	4958	8,7	131,7	521	1,1	761	1,2	146,1	4286	4,9	5719	4,8	133,4	3244	4197
Австралія і Океанія	48	0,12	69	0,12	143,3	41	0,09	81	0,13	196,7	90	0,10	150	0,13	167,9	7	-12
Довідково:																	
Країни ЄС	13062	32,1	20792	36,7	159,2	18729	40,4	23571	37,9	125,9	31791	36,6	44363	37,3	139,5	-5667	-2779
Країни СНД	5062	12,5	6095	10,7	120,4	7761	16,8	11822	19,0	152,3	12823	14,7	17917	15,1	139,7	-2699	-5727
у т.ч. Російська Федерація	2008	4,9	2488	4,4	123,9	3899	8,4	5286	8,5	135,6	5907	6,8	7775	6,5	131,6	-1892	-2798

* Попередні дані

Примітка:

1. Дані з 2014 року наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. □

2. В даний час до складу ЄС входить 27 країн. Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії вийшла з ЄС 31 січня 2020.

Рис. 3 Розподіл зовнішньої торгівлі товарами за географічними регіонами (відповідно до КПБб)

Джерело: побудовано за даними [13]

Для кардинального розв'язання проблеми зменшення дефіциту сальдо зовнішньої торгівлі товарами слід розробити і впровадити комплексні заходи, які, зокрема, мають передбачати [14]:

- прискорення процесу гармонізації українських стандартів з відповідними міжнародними стандартами і стандартами ЄС;

- розробка заходів заохочення виробництва та експорту аграрної продукції і продовольчих товарів шляхом удосконалення маркетингу, інфраструктури транспортування і зберігання, налагодження сертифікації продукції, гармонізованої зі стандартами і нормами ЄС;

- розробка довгострокової програми імпортозаміщення, орієнтованої на створення нових видів сучасної високо- і середньотехнологічної продукції, які не поступалися б іноземним аналогам.

Важливою складовою зовнішньоекономічних зв'язків України могло б стати транскордонне співробітництво з країнами Східної Європи. Ще у

2004 р. було прийнято Закон України «Про транскордонне співробітництво», на державному кордоні України створено дев'ять євро регіонів. Вони мали стати організаційними формами співробітництва з адміністративно-територіальними одиницями європейських держав і до їх функціонування було залучено дев'ять областей України: Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Сумську, Одеську, Чернівецьку, Чернігівську та Харківську. Однак ця сфера міжнародної діяльності України характеризується невисокою ефективністю.

Важливим показником стану економіки країни та її можливості інтеграції в світове господарство є визначення її міжнародного економічного рейтингу [15]. У міжнародній практиці використовуються різноманітні рейтинги та індекси. Одним із основних є рейтинг країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності. Україна 2019 р., порівняно з 2018 р., втратила дві позиції в Індексі глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) Всесвіт-

нього економічного форуму (ВЕФ) й опустилася на 85-те місце зі 141 країни.

Відмітимо, що останнім часом показники України у всіх світових рейтингах погіршуються. Це пояснюється невирішеними внутрішніми та зовнішніми проблемами розвитку економіки, а також політичними проблемами в країні [16].

Для підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності України необхідно здійснювати поступові кроки в напрямі адаптації національної економіки до змін світових глобалізаційних та інтеграційних процесів. Основні зусилля держави, на наш погляд, необхідно спрямувати на формування сприятливого бізнес-середовища, яке дасть змогу реалізувати наявний ресурсний та людський потенціал і стане передумовою для поступового підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та її активного включення у світове господарство.

Коротко зупинимось на результатах виконання Україною Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Загалом Угода передбачає інтеграцію України до ринку ЄС у 14 секторах, на виконання Україною необхідних умов відведено 8 років (2016-2023 рр.). У 2017 р. Україна виконала 41% завдань, запланованих на цей рік, у 2019 р. – 52%.

Найбільшого прогресу досягнуто в таких напрямках, як підприємництво (89%), сільське господарство (86%), зменшення технічних бар'єрів у торгівлі (70%), соціальна політика та трудові відносини (70%). Найменш вдало відбувається виконання зобов'язань в

таких напрямках як освіта, навчання та молодь (13%), транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги (15%), державні закупівлі (16%), навколишнє природне середовище та цивільний захист (22%) [17].

Висновки. Отже, на нашу думку, основними передумовами міжнародної економічної інтеграції України є її географічне розташування. Україна має досить вагомий мінерально-сировинну базу та сировинну базу аграрного сектору, яка здатна за багатьма позиціями сформувати певні експортні ресурси. Проте розвиток цих ресурсів стримується обмеженістю інвестицій, як внутрішніх, так і іноземних. Останнім часом в Україні збільшуються обсяги зовнішньої торгівлі як товарами, так і послугами. Разом із тим, проблемою є наявність від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі, яке має тенденцію до зростання, що призводить до погіршення платіжного балансу. Зниження індексу товарності економіки України свідчить про зменшення її участі в міжнародному поділі праці.

За останні роки Україною зроблено низку кроків у напрямі відкритості для зовнішнього світу, проте процес становлення національного зовнішньоекономічного механізму є суперечливим і проблематичним. Нагальною потребою стає пошук оптимальних форм державного регулювання зовнішньоекономічного процесу, запровадження такого механізму, який би відповідав сучасним вимогам міжнародної економічної взаємодії.

Список використаної літератури

1. Литвин О. Україна в системі міжнародних економічних відносин в умовах інституціоналізації та глобальної конвергенції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2019. Вип. 1(49). С. 36-40.
2. Сіденко В.Р. Імплементация угоди про асоціацію України з ЄС крізь призму розвитку неформальних суспільних інститутів. *Стратегічна панорама*. 2018. № 1. С. 37.
3. Литвин О.Є., Сергієнко Е.В. Перспективи розвитку та проблеми експортно-імпортової діяльності українських підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 10 (221). С. 18-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2019_10_4. (дата звернення: 24.12.2021) DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3564219>
4. Сіденко С.В. Євроінтеграційна стратегія України: соціальний вимір. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. 2020. № 2. С. 3–9.
5. Литвин О.Є., Семенець І.В. Особливості міжнародної спеціалізації та виробничого кооперування в умовах глобалізації. *Міжнародні економічні відносини та національна економічна діяльність: сучасний стан, проблеми та тенденції розвитку: монографія*. Полтава: ПП «Астрая», 2021. С. 18-32. URL: http://www.economics.in.ua/2021/07/blog-post_78.html (дата звернення: 24.12.2021)
6. Кухарчик О.Г. Ринок мультимодальних перевезень регіону та стратегія його розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05. Херсон, 2019. С. 15.
7. Мінеральні ресурси України: щорічник. К.: ДНВП «Геоінформ», 2020. С. 7.
8. Попов С. О., Бабець Е. К., Колосов В. О., Рудько Г. І. Стан і перспективи розвитку залізорудної промисловості України. *Збірник наукових праць «Науково-дослідного гірничорудного інституту» ДВНЗ «Криворізький національний університет»*. 2019. № 55. С. 12–36.
9. Патица Н.І. Напрями та перспективи інтеграції сільського господарства України у світовий аграрний ринок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 55.
10. Зовнішньоекономічна діяльність. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 24.12.2021)
11. Литвин О.Є., Падун А.О., Тищенко А.В. Економіка провідних країн світу в умовах пандемії COVID-19. О.Є. *Молодий вчений*. 2021. №4 (92). С. 303-307. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-65>
12. Ус І. В. Щодо стану зовнішньої торгівлі товарами України за 9 місяців 2021 року. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-10/ukraine-trade-9-months_29102021_0.pdf (дата звернення: 24.12.2021)
13. Зовнішня торгівля товарами. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#1> (дата звернення: 24.12.2021)
14. Пікулик О.І. Україна у світовому господарстві. *Економіка і суспільство*.

2018. Вип. 15. С. 55.

15. Сушко К., Чернова О. Місце України у глобальних економічних рейтингах. *Економіка і суспільство*. 2020. Вип. 9. С. 110–114.

16. Литвин О.Є., Хмелевська В.В. Конкурентні позиції України на світовому ринку фінансових послуг. *Фінансовий простір*. 2021. № 1 (41). С. 66-78.

17. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2019 році. URL: <https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/association-agreement-implementation-report-2019.pdf>. (дата звернення: 24.12.2021)